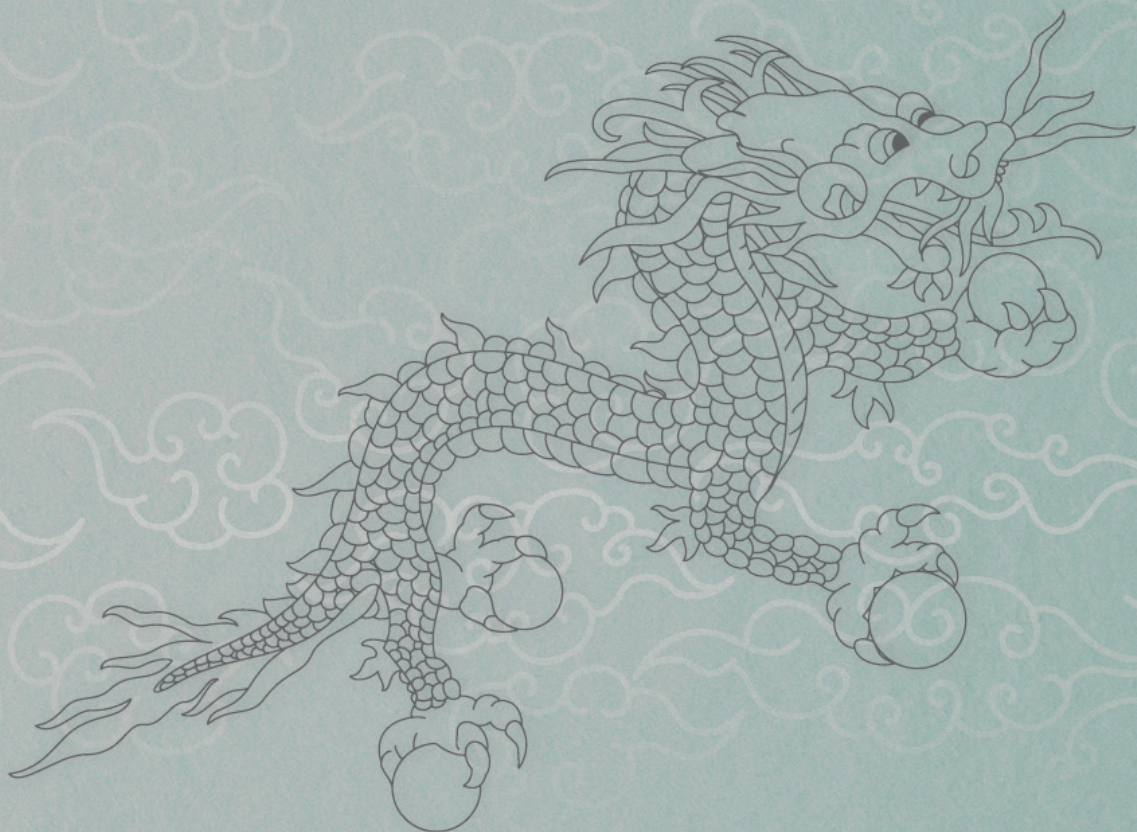

KERÉKNYOMOK

TÁRSADALMI, ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

2023

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- 3 Porosz Tibor**
A Buddha szubsztanciaellenes negatív ontológiája
- 43 Kelényi Béla**
A tükrö(ződés)t néző *bódhiszattva*
- 61 Király Gábor**
Cselekvési kiindulópontok – A cselekvőképesség szociológiai és buddhista szemléletű tárgyalása
- 80 Gelle Zsóka**
Tibeti források sNgags 'chang Shākya bZang po életéről
- 98 Gáncs Nikolasz**
Shingon buddhista temetés Japánban egy külföldi szemével
- 113 Majer Zsuzsa**
A 10. *bogd* beiktatása – az első visszhangok és hatás a mongol szertartásrendszerre
- 137 Karma Ura**
Az Össz nemzeti Boldogság: teljességre törekvő fejlődés
- 168 Françoise Pommaret**
A női vallásgyakorlók szerepének megerősödése a mai Bhutánban
- 185 Valcsicsák Zoltán**
Bódhiszattva vállalkozók Bhutánban

KRITIKÁK, RECENZÍÓK

BHUTÁN

- 199 Donald S. Lopez Jr.**
– Thubten Jinpa. *Dispelling the Darkness. A Jesuit's Quest for the Soul of Tibet*. Cambridge MA, London: Harvard University Press, 2017. (Kuzder Rita)
- 203 The Amṛtasiddhi and Amṛtasiddhimūla. The Earliest Texts of the Haṭhayoga Tradition.**
Critically edited and translated by James Mallinson and Péter-Dániel Szántó. Pondicherry: IFP EFEO, 2021. (Törzsök Judit)
- 209 Summaries in English**
- 129 Valcsicsák Zoltán – Zsolnai László**
Bhután, a Mennydörgő Sárkány és az Össz nemzeti Boldogság földje
- 132 Karma Phuntsho**
Bevezetés a bhutáni buddhista hagyományokba

Tibeti források sNgags 'chang Shākya bZang po életéről

SNgags 'chang Shākya bZang po volt az a *rnying ma pa* iskolához tartozó, 15–16. században élt kincsmester (*gter ston*), aki felfedezte a Bya rung kha shor *sztúpa* legendájáról szóló kincsszöveget, és Tibetből a Kathmandu-völgybe utazott, hogy a szövegben foglalt proféciát a Bódhnáth-i *sztúpa* feltáráásával és helyreállításával megvalósítsa. Ő nyitotta meg Jolmó elrejtett földjét (*sbas yul*), és először emelt buddhista templomot azon a vidéken, melyet ma Helambuként ismerünk (Nepál). Ő lett posztumusz az első Yol mo ba Chen po, az első lámája annak a hagyományvonalnak, melynek köszönhetően az Északi Kincs hagyomány (*byang gter*) tanításai széles körben elterjedtek a Himalája vidékén a 16–18. század között.¹ Jelen tanulmány célja az, hogy öt tibeti szöveg fordítása és további források vizsgálata nyomán részletes képet adjon e fontos, ám kevésbé ismert mester életéről és tevékenységéről, és szembenézzon a szövegek természetéből adódó szövegkritikai problémákkal.

Kulcsszavak: Tibet, Nepál, buddhizmus, *sztúpa*, Északi kincshagyomány, Jolmó, elrejtett földek

Az elemzésre kerülő 19. századi életrajzok azt bizonyítják, hogy sNgags 'chang Shākya bZang pó-nak voltak korábbi életrajzai, ezek azonban ezidáig nem kerültek napvilágra. Emiatt a rövid, ám legrészletesebbnek tűnő Gu ru bKra shis által 1812-ben írott életrajz (TASHI) lesz a váza e tanulmánynak, és az ebből idézett passzusok után áll majd további kiegészítő információ vagy idézet más tibeti munkákból.

sNgags 'chang Shākya Zangpo élete tibeti források alapján

1. Származása

„sNgags 'chang Shākya Zangpo a nagyúr² és vallásügyi miniszter, 'Gos Padma Gung btsan (8. sz.) reinkarnációja volt.”³

1 A *rnying ma pa* iskola kincsszövegeiről és a *gter ma* irodalom jellegéről lásd Gelle 2015b és 2020.

2 *mNga' bdag*, „nagyúr”, „legfőbb úr”: ez a név előtt álló cím azt jelzi, hogy a család a Jarlung dinasztia közvetlen leszármazottjának tartja magát, de sok esetben, ahogy majd később látni fogjuk, a nagy kincsmester, mNga bdag Nyang ral Nyi ma'i 'od zer (1124/1136-1192/1204) leszármazottainak jelölésére szolgál.

3 LOGYU, TASHI, KUNSANG, KONGTRULKUNSANG 134r: *sNgags 'chang Shākya bZang po ni/ mnga' bdag chos blon padma gung btsan gyi skye ba yin/*

A *Bya rung kha shor sztúpa legendája* (LOGYU)⁴ írja le azt a mitikus időkre vesző történetet,⁵ mely magyarázatot ad arra, miért tartották ezt a 15–16. század fordulóján élt lámát egy 8. századi miniszter inkarnációjának. Eszerint egykor egy baromfiárus (*bya rdzi mo*) elhatározta, hogy négy fiával együtt *sztúpát* épít Nepálban, majd az építkezés befejeztével a négy fiú, szolgájuk és az építkezést segítő állatok azt kívánták, hogy Tibetben születhessenek újra, hogy a buddhista tanítás terjedését elősegítsék. A négy testvér a tibeti uralkodó, Khri srong lde btsan, Guru Rinpócse, Śántaraksita apát és sNa nam rDo rje bdud 'joms⁶ alakjában született újra a 8. században. Az építkezéshez köveket hordó szolga 'Gos Padma Gung btsan, a király vallási minisztereként született újra, hogy legyőzze az udvarban befolyást szerzett eretnek frakciót. Miután Guru Rinpócse megjósolta, hogy a jövőben, a sötét korszak idején a *Bya rung kha shor sztúpa* elpusztul, 'Gos Padma Gung btsan azt kérte tőle, hogy ő építhesse újjá a *sztúpát* abban a korszakban. A király és a többi jelenlévő pedig azért könyörgött, hogy ők is segíthessenek neki a helyreállításban. Amikor Kri srong lde btsan király megkérte a Gurut, hogy jövendölje meg, mikor és hol fog 'Gos Padma Gung btsan újraszületni a sötét korszakban, a Guru így válaszolt: „gTsang tartomány felső részén fog megszületni, olyan szülők gyermekeként, akik tantrikus gyakorlók leszármazás-vonalának (*rigs*) mesterei (*slob dpon*), a Patkány vagy Disznó évében, és dPal vagy bZang po lesz a neve.”⁷ Egy Jolmóban keletkezett kézirat (DANGPO) ugyanezt a jóslatot a következőképpen idézi a LOGYU-ból: „Amikor a jövőben, a végső időkben az a [*sztúpa*] romokban áll, a vallási miniszter, Padma dGun mtshan⁸ emanációja megszületik; a Disznó évében [született] apától, és a Patkány évében [született] anyától; klánja (*rus*) Drang srong⁹, kasztja (*rigs*) Śākya, a fényes istenek családjának leszármazottja (*rgyud*) lesz.”¹⁰ Gu ru bKra shis (TASHI) szerint:

„sNgags 'chang Shākya bZang po La stod déli részén, Grom pa körzetében¹¹ született, Drang po *vadzrsra*-tartóinak leszármazottjaként.¹² Kiterjedt tudásra tett szert a *vajrayāna* tanítások

- 4 Számos változata létezik a *Bya rung kha shor sztúpa* legendájának, lásd Blondeau 1994. A nyugati világban Keith Dowman fordításában ismert, mely mChog gyur gling pa (1829–1870) nevéhez fűződik. Jelen cikkben bDud 'joms Rin po che (1904–1988) kiadását használtam (BDRC: W00EGS1017059).
- 5 Egy korábbi világművekben, Káśyapa Buddha idejében játszódik a legenda első része, melynek részletes elemzését magyarul lásd Gelle 2019.
- 6 A jarlungi Ba klán [fia,] Trisher, avagy Yar lung ba mi khri gzher. Khri srong lde btsan egyik minisztere, akit Nepálba küldtek a 8. században, hogy meghívja Guru Rinpócset Tibetbe. Később Guru Rinpócse huszonöt tanítványának egyike lett.
- 7 LOGYU (146): *gtsang nyi ma stod kyi phyogs su 'byung bar 'gyur te/ pha ma slob dpon rnam sngags pa'i rigs su/ byi phag lo ba/ dpal lam bzang po'i ming can blo stobs che zhing brtul zhugs rig par ngar dang ldan pa gcig tu skyes te/*
- 8 A jolmó szövegek nagyobb része komoly ortográfiai kihívás. A név helyesen Gung btsan.
- 9 Eredeti jelentése remete vagy *risi*, de Nepálban a szó szanszkritizált értelmében ma „*brāhmin*” jelent. E szöveg esetében valószínű, hogy sNgags 'chang Shākya bZang po szülőhelyének, a Drang so helynévnek hibás alakja.
- 10 DANGPO: *ma 'ongs tha ma la na zhigs ral 'byung na/ chos blon padma dgun mtshan gyis sprul pa/ yab phag lo yum byi lo/ rus drang srong rigs ni shākya rigs 'od gsal lha'i rgyud la 'khrungs pas/* DANGPO idézi a LOGYU-t, de a *byi phag lo ba* kifejezést (lásd fn. 4.) nem Shākya bZang po-ra, hanem szüleire vonatkoztatja. A három 19. századi szöveg nem említi ezt a részletet annak ellenére, hogy mind idézik ezt a részt a LOGYU-ból.
- 11 TASHI (529) és KONGTRUL (575): Grom pa lJongs; KUNSANG (259): Gram so rdzong. Sorensen–Hazod (2005: 51): „Grom pa (néha [']Brom pa) egy nagyobb terület megnevezésére szolgál, mely magába foglalja lHa rtsé-t és a tőle délkeletre fekvő Sa skya körzetét.
- 12 TASHI (529), KONGTRUL (575): *drang po rdo rje 'dzin pa chen po'i gdung brgyud*. Az utóbbi időben sNgags 'chang Shākya bZang po leszármazottai Nepálban a *drang srong pa* klán nevet kezdték használni (*drang srong*: aszkéta, bölcs remete, *brāhmin*). A „*vadzrsra*-tartó” kifejezés tantrikus mestert jelöl. KUNSANG: *sde dpon chos ldan sngags kyi nyams len can gyi brgyud*: elkötelezett *tantra* gyakorló helyi vezetők leszármazottja (*sde dpon*: területi főnök, katonai

minden területén, mind a régi és az új iskola, mind a *bka' ma*, *gter ma*, és a hosszú átadásvonal tanításaiban, és megvalósította azokat.”¹³

Szülőhelye, melyet Drang so, vagy Gram so-ként is említenek más szövegek, Shelkar és Szakja között fekszik nagyjából felúton.¹⁴

2. Látogatás a Szamje kolostorban és a *sztúpáról* szóló kincsszöveg felfedezése

„Egyszer, amikor bSam yas-ben járt, a *ḍākinī* jóslatot adott neki: „A Víz-Majom [évében],¹⁵ a birka havának 18. napján¹⁶ a vörös *sztúpából* vedd elő a *Bya rung kha shor sztúpa invertárjának tekercsét és a felújításáról szóló jóslatot*.”¹⁷ Korábban Lha btsun sNgon mo¹⁸ már felfedezte a Vairocana-szobor mögött ezt a kincsszöveget, de később kapott egy jóslatot, hogy oda tegye vissza az eredeti kéziratot (*ma yig*), ahol találta. A kézirat másolatát (*bu yig*)¹⁹ a vörös *sztúpában* rejtette el, és e kincsmester [i.e. sNgags 'chang Shākya bZang po] onnan fogja előhúzni.”²⁰

Úgy tűnik, hogy a LOGYU (154-155) kolofonja a forrása e leírásnak, mely szerint a *ḍākinī*, Ye shes mtsho rgyal *ḍākinī* írással írta le Guru Rinpöcse szavait, és elrejtette a Szamje kolostor felső emele-

---

vezető, parancsnok. Az Északi Kincshagyomány szempontjából érdekes, hogy ezen a vidéken található a Ru lag Grom pa rgyang [dri med rnam dag] lha khang, Lha rtse körzetben - Grom pa jo khang-nak is nevezik -, az egyik *mtha' 'dul gyi lha khang*, mely a démonnő bal csipőjét szögezi le. Ez volt az a hely, ahol a remete bZang po Grags pa felfedezte a gSol 'debs le'u bdun mát 1362-ben és később átadta rGod kyi ldem 'phru can-nek (1337-1408), aki a szöveget kodifikálta.

- 13 TASHI (529): *sNgags 'chang Shākya bZang po ni la stod lho grom pa rdzong du drang po rdo rje 'dzin pa chen po'i gdung brgyud du sku 'khrungs/ gsang sngags gsar rnying bka' gter ring lugs kun la mkhyen pa rgyas shing grub pa brnyes/* A LOGYU szerint felmenői tantrikus gyakorlók és tanult lámák (*slob dpon*), míg a többi szöveg szerint (KUNSANG, KONGTRUL) területi főnökök (*sde dpon*), akik tantrikus gyakorlók.
- 14 Nem a modern műutat követve, hanem a természetes folyóvölgy mentén keleti irányban. A mellette fekvő tó a Drang so'i mtsho mo.
- 15 Ez a Víz-Majom év a TBRC szerint 1572, Gene Smith szerint 1512. Az utóbbi évtizedekben számos eltérő vélemény látott napvilágot sNgags 'chang Shākya bZang po életidejét illetően, de az utóbbi néhány év fordítómunkájának köszönhetően most már elég pontos adataink vannak arra vonatkozóan, hogy a 15. sz. végén és a 16. század első felében élt, és ez a Víz-Majom év 1512-nek felel meg.
- 16 KUNSANG-ban a dátum (18) a sor alatt számmal szerepel, mintha a másoló utólag illesztette volna a szövegbe, de itt (TASHI) a szövegtörzsben szerepel, mint *tshes bco brgyad la*.
- 17 *Bya rung kha shor gyi dkar chag zhig gsos lung bstan gyi shog dril*. A hagyomány szerint eredetileg ez a kincsszöveg egy tekercs volt, melyre egy szimbólumot irtak, emiatt igazából nem kellene szöveg címként fordítani, de ezt a már meghonosodott formát követtem a félreértések elkerülése végett.
- 18 A LOGYU kolofonja szerint Lha dbang rgya mtsho'i blo gros a teljes neve.
- 19 *Bu yig* azaz másolat (fiú-szöveg) szemben a *ma yig*-gel, ami az eredeti kézirat (anya-szöveg).
- 20 TASHI (529): *mkha' gros lung bstan byung nas/ chu sprel lug zla'i tshes bco brgyad la mchod rten dmar po nas bya rung kha shor gyi dkar chag zhig gsos lung bstan gyi shog dril gter nas bzhes/ lung bstan 'di sngar lha btsun sngon mos rnam snang sku rgyab nas bzhes pas/ slar lung bstan byung nas ma yig gter shul du bzhas/ bu yig mchod rten dmar por sbas pa/ gter ston 'dis bzhes zhes 'byung/* Úgy tűnik, KONGTRUL a TASHI-ból kölcsönzi a történetet, és a KUNZANG is, de ez utóbbi csak az első felét veszi át és nem említi az első felfedezést és újraelrejtést.

tén lévő szentélyben a Mahāvairocana szobor mögött. Ezt az általános kolofont követi az első kincsfeltáró, Lha btsun sNgon mo zárószava, aki elmondja, hogy az eredeti kincs egy misztikus formula volt, melyet egy sárga tekerésre az ősi írással újraírt, és ezt a másolatot rejtette el a vörös *sztúpa* oroslános trónjának délnyugati oldalán. A második felfedező, sNgags 'chang Shākya bZang po kolofonjában pedig az áll, hogy a *gter ma* helye egy álombeli kinyilatkoztatásban tárult fel előtte, de azt nem említi, hogy mindez hol történt.²¹ TASHI, KUNSANG és KONGTRUL azt sugallja, hogy Szamjéba látogatásakor látta ezt az álmot, míg a DANGPO szerint dél-Tibetben, a szülőhelye melletti tónál meditált elmélyülten, amikor a *ḍākini* megjelent, és a következőket mondta: „Itt az ideje, hogy felújítsd a nepáli *sztúpát*; és ahogy azt az *Avatamsaka-Sūtra* jövendőli, a Havasokkal körbezárt Jolmó földjén, ahol az ég olyan, mint a lét kereke, a föld pedig olyan, mint egy nyolcszirmú lótusz,²² te, sNgags 'chang, emelj templomot egy arra alkalmas hegyetón.²³”

3. Kincs a lhaszai gáton

Van néhány esemény sNgags 'chang Shākya bZang po életében, melyekről az eddig ismert szövegek közül csak 19. századi életrajzai tesznek említést. (TASHI, KUNSANG, KONGTRUL). Vélhetően Guru bKra shis (TASHI) szövegéből vette át ezt a részt a másik két szerző, és nyilvánvalóan Guru bKra shis számos olyan forrásból dolgozhatott, melyek ma már nem állnak rendelkezésünkre. De jelen esetben az is lehet, hogy a nevek hasonlósága alapján bizonyos eseményeket sNgags 'chang Shākya bZang pónak tulajdonítanak 300 évvel később élt életrajzírói. Az egyik ilyen esemény a lhaszai gát felújításkor történt kincsfeltárás.

„A lhaszai gát felújítása során próféciát kapott, hogy tárja fel a Nagy Könyörületes királyi parancsolatának néhány ciklusát.”²⁴

KUNZANG a *gter ma* nevét *rGyal po bka' 'bum gyi chos skor*-ra rövidíti, míg KONGTRUL hozzáteszi, hogy a név Srong btsan sgam po műveire utal. Valamilyen okból egyikük sem említi e híres gyűjteményt népszerű nevén, mely nem más, mint a *Mani bKa' 'bum*. A hagyomány szerint Srong btsan sGam po király (7. század) a Nagy Könyörületes tanciklusait (*chos skor*) tanította néhány szerencsés tanítványnak, és Guru Rinpócse beszélt Khri srong lde btsan királynak (8. század) erről az rejtett kincsről. E tanítások egyes részeit egy dNgos grub nevű *jógi* tárta fel, aki a hagyomány szerint 300 évig élt az emberi világban. Őt tartják a gyűjtemény legfőbb kincsfeltárójának. Kapstein cikkében (1992: 82) leírja, hogy e *jógi* hogyan adta át Nyang urának (Nyang

21 LOGYU 154-155.

22 A *Yol mo'i gangs kyi ra ba'i gnad yig* (RG3: 24) című szövegben hasonlóan: *sa mthil padma 'dab bryad 'dra ba*, „e föld közepe olyan mint egy nyolcszirmú lótusz.”

23 DANGPO (4a): *mkha' 'gro'i lung bstan la/ bal yul mcod rten zhig gsol ra na 'dug/ mdo phal po ches nas lung sten pa/ sbas yul yol mo gangs rang zhes bya ba/ gnam srid pa'i 'khor lo sa padma 'dab bryad/ ris ni rtson gyi rung ba 'dra steng du sngags 'chang 'khyod kyi dgon pa tshug/ A sBas yul Yol mo gangs rá-val kapcsolatos jóslatok, melyeket Rig 'dzin rGod ldemnek tulajdonítanak, az *Avatamsaka-Sūtrát* jelölik meg e jóslat forrásaként.*

24 TASHI (529): *de nas lha sa'i chu rags kyi zhig gso mdzad pas/ lung bstan byung nas/ thugs rje chen po rgyal po bka' 'bum gyi chos skor 'ga' zhig gter nas bzhes/ KUNSANG-ban csak rgyal po bka' 'bum gyi chos skor 'ga' zhig*. Lásd Kapstein (1992) nagyszerű cikkét a *Mani bka' 'bum*-ról.

ral Nyi ma 'Od zer 1124/36-1204) a kincstanítást, aki aztán további ciklusokat tárt fel; majd később egy harmadik kincs-mester, egy bizonyos „Shākya 'Od vagy Shākya bZang po Lhaszából, dBu ru-ból,²⁵ szintén felfedezett néhány ehhez tartozó tanítást a *Yakṣa*-szentélyből: a *Szútrák ciklusát* (*mDo skor*), valamint *A titok felfedésének tanítását* (*Gab pa mngon phyung gi skor*) és így tovább.” Az azonos név ellenére elég valószínű, hogy 19. századi szerzőink tévesen tulajdonították ezt a kincsfelfedezést a 15–16. századi sNgags 'chang Shākya bZang pó-nak, – mivel a hagyomány szerint a *Mani bKa' 'bum* e részeinek felfedezője a La stod-ből származó Mi skyod rdo rje tanítványa volt, azaz a 13. század második felében élhetett, úgy 250 évvel korábban²⁶ –, az azonban bizonyos, hogy a 15–16. századi sNgags 'chang Shākya bZang po is az Avalokiteśvara-kultusz kiemelkedő mestere volt, ahogy azt életének egyéb eseményeiből látni fogjuk; és Gu ru bKra shis – valamint elődei, akiknek műveit forrásként használta – neki tulajdonítják a *Mani bka' 'bum* egyes ciklusainak kinyilatkoztatását.

4. A nepáli Bya rung kha shor *sztúpa* felújítása

„[sNgags 'chang Shākya bZang po] felújította a [Bya rung kha shor] *sztúpát*. Az *Inventárban*²⁷ található jóslat szerint: „Imáinak köszönhetően találkozott a nagy *vidyādhara*val, Padma gling pá-val; Kong po dKar chen Kun dga' grags pá-val; 'Bri gung Kun dga' rin chen-nel; és más jeles mesterekkel, és megkapta áldásukat. E kapcsolatoknak köszönhetően a nagy *sztúpa* felújítása a jóslatnak megfelelően nehézség nélkül haladt, a Bya rung kha shor *sztúpa* teljes felújítása minden akadály nélkül megvalósult.”²⁸

TASHI utal az *Inventárban* részletesen tárgyalt jóslatra, melyet korábban már említettünk, ahol minden jelenlévő ígéretet tesz, hogy segít 'Gos Padma Gung btsan reinkarnációjának [sNgags 'chang Shākya bZang pó-nak] a jövőben, amikor a *sztúpa* elpusztul, hogy helyreállítsa azt, és Guru Rinpócse pedig megjósolja, hogy saját inkarnációja, Padma gling pa;²⁹ Śāntarakṣita apát inkarnációja, 'Bri gung Kun dga' rin chen és Khri srong lde btsan király inkarnációja, dKar po Kun grags³⁰ áldásával és támogatásával a felújítás befejeződik.³¹ A TASHI mindehhez egy további történetet fűz, mely e tanítók áldásának fontosságát hangsúlyozza:

25 dBu ru közép-Tibet (dBus) két régiójának egyike. RY

26 Lásd Ehrhard 2014: 144, 147 n. 8; Martin 2020: 50 no. 13; Kapstein 1992: 82.

27 A kincsszöveg címének rövid alakja: *dkar chag*, azaz regiszter, inventár, leltár. A tibeti szövegek mind *Bya rung kha shor gyi dkar chag*, vagy röviden *dkar chag*-ként hivatkoznak az általuk idézett szövegre, mely a *sztúpához* kapcsolódó legendákat leírja, míg a rendelkezésünkre álló szöveg címe *mChod rten chen po Bya rung kha shor gyi lo rgyus thos pas grol ba*, de a cím különbözősége ellenére azonos szövegről van szó.

28 TASHI (529): *mchod rten chen po'i zhig gso ni/ dkar chag gi lung bstan ltar/ rig 'dzin chen po padma gling pa/ kong po dkar chen kun dga' grags pa/ 'bri gung kun dga' rin chen sogs/ smon lam dang 'brel ba'i dam pa rnam dang mjal zhing byin gyis brlabs/ de dag gi rten 'brel las mchod rten chen po'i zhig gso lung bstan dang mthun par dka' tshes med par bya rung kha shor gyi zhig gso thams cad gags med mthar phyin du 'grub/*

29 SRC: P557, életének eseményeiről Aris 1988: 216-221; BDR: P1693; tanítványai között volt rGod tshang pa sNa tshogs rang grol és a későbbiekben említésre kerülő Rig 'dzin mChog ldan mgon po is.

30 A név hosszabb alakja: Kong po dKar chen Kun dga' grags pa.

31 KUNZANG és KONGTRUL csak annyit említ, hogy az *Inventár* jóslatának megfelelően találkozott ezekkel a mesterekkel.

„Abban az időben dKar chen Kun dga' grags pa Dvags po-ban³² (Tibetben) tartózkodott, és amikor a felszentelés időpontját kitűzte a Tigris hónapjának 15. napjára, Nepálban a *sztúpa* körül mindenki szeme láttára virágok hullottak; minden tibeti és nepáli elámul a csodán.”³³

Az említett dKar chen vagy dKar po Kun dga' grags pa volt az a *rnying ma pa* mester (15–16. század), aki 1512-ben³⁴ teljesen felújította az egész bSam yas kolostort, és ő emeltette a hatalmas Padmasambhava szobrot is, melyet 1528-ban szenteltek fel. Ez a szobor kifejezetten a külső támadások visszaverésére (*dmag zlog*) készült, és később dKar po Kun dga' grags pa „belső szent támaszának” (*nang rten*) tekintették, mivel ereklyéit halála után a szobor belsejében helyezték el.³⁵

Padma gling pa (1450–1521), a bhutáni kincsmester életrajzából tudjuk, hogy 1505-ben találkozott az újjáépítési projekteiről és mágikus erejéről (*mthu*) híres dKar po Kun dga' grags pával,³⁶ aki legfontosabb tanítványa és egyik legnagyobb támogatója lett. Emiatt nem meglepő, hogy Padma gling pa szentelte fel a bSam yas új templomát 1513-ban, valamint ekkor hozta napvilágra két kincstanítását is, a *Man ngag gi skor-t* és a *Drak pa mthing ka zhal gcig phyag gnyis-t*.³⁷ Mivel sNgags 'chang Shākya bZang po is ebben az időszakban fedezte fel saját *gter má-ját* a bSam yas kolostorban, feltételezhetjük, hogy mindkét mesterrel már akkor közeli kapcsolatban volt.

A szövegben említett 'Bri gung Kun dga' rin chen-t (1475–1527) egyik mestere, a 7. Kar ma pa, Chos grags rgya mtsho (1454–1506) ismerte el 'Jig rten gsum mgon (1143–1217)³⁸ reinkarnációjának. Teljes szerzetesi fogadalmat tett 20 évesen és 1484-ben a 'Bri gung mthil kolostor trónjára emelték, ő lett a 16. 'Bri gung gdan rabs, a kolostor apátja. A spirituális élet fellendítése érdekében sok átadást és tanítást adott, többek között Naropa hat jogáját tanította. Tanítványait arra ösztönözte, hogy hosszú elvonulásokon vegyenek részt, sokukat a Kailash-hoz, Tsa ri-ba és Lapchiba küldte meditálni. A 'Bri gung mThil kolostor mellett ötven elvonulóházat építtetett és indigó papírra, arany és ezüst betűkkel másoltatta le a buddhista kánon mindkét gyűjteményét. Negyvenöt éves korában tanító körútra ment és Tibet-szerte beavatásokat adott. Ő építtette Ladakhban a Phyi dbang kolostort.³⁹ Negyvenes évei végén egy hatemeletes *bkra shis sgo mang sztúpát* építtetett, melyben 3200 istenség, láma, buddha, *bódhiszattva* és védelmező szobrait helyezték el.⁴⁰ Remélhetőleg a jövőben további szövegek vizsgálata során arra is fény derül, hogyan került sNgags 'chang Shākya bZang po-val kapcsolatba, és találkozásuk milyen hatással volt a Bya rung kha shor *sztúpa* építésére.

32 mChog ldan mngon po életrajza megerősíti, hogy Kun dga' grags pa többször is tartózkodott Dvags po-ban. (Ehrhard 2008: 70).

33 TASHI (529–530): *de skabs dkar chen kun dga' grags pa dvags po na bzhugs pa nas stag zla'i bco lnga la rab gnas mdzad rgya'i dus tshes bsgrigs pas bal yul du mchod rten gyi tho skor thams cad du me tog 'thor bar dngos su phebs pas bal bod kun gyis ya mtshan du 'dzin pa byung/* Van egy népszerű buddhista történet a virághullásról, melyet Orofino idéz egyik cikkében (1995: 245), és mely szerint „egyszer, amikor Avalokiteśvara és társnője a dGa' ldan mennyekben időztek, Śakra-devendraḥ ötszáz lótuszvirágot adományozott nekik. Az egyik virág a *bódhiszattva* szívében pihent meg, míg a többi virág szerteszét szóródott a térben. Avalokiteśvara azt jósolta, hogy ahova ezek a virágok hullanak a földön, ott szellemi központok jönnek létre, melyek otthont adnak neki és számos gyakorlónak; és ott, ahova a szívében lévő virág esik, megjelenik mKhan pa lung elrejtett földje.”

34 Lásd Ehrhard 2008: 68, n. 7, 2015: 147, n. 11.

35 Ehrhard 2007: 84, 2015: 159, n. 23.

36 Aris 1988: 80.

37 Aris 1988: 220.

38 A 'Bri gung bka' brgyud vonal megalapítója, Phag mo gru pa rDo rje rgyal po tanítványa.

39 *sGang sngon bkra shis chos rdzong* a kolostor teljes neve, melyből a *sgang sngon*, azaz „kék hegy” a kolostor mögött emelkedő hegyre utal.

40 Khenpo Konchog Gyaltsen 1986: 104–110.

„Később Si tu Rin po che Chos kyi 'byung gnas⁴¹ életrajzában ez áll: „Hallottam, hogy amit mi Bya rung kha shor-nak hívunk, azt a nepáliak Khapa [Khasa] Caityá-nak, a *khapa*⁴² úgy tűnik, a *khata* szó korrupt formája. Ezért nevezik „kiásott *sztúpának*”⁴³ Mivel a történetből úgy tűnik, hogy Yol mo ba Shākya bZang po egy nagy földhalmot felásva fedte fel rejtkehelyéről a *sztúpát*, ezt úgy lehet tekinteni, mintha ezt a korábban nem látható kincset ez a nagy kincsmester fedezte volna fel.”⁴⁴

KONGTRUL megismétli ugyanezt a *sztúpa* feltárásáról, és hasonlóan egy *gter ma* felfedezéséhez hasonlítja, míg KUNZANG csak annyit jegyez meg, hogy Shākya bZang po újította fel a *sztúpát*.

„Ennek a *sztúpának* a központi oszlopából⁴⁵ húzta elő a nepáli király, 'Od zer go cha relikviáit,⁴⁶ és szétesztotta azokat a lények javára.”⁴⁷

'Od zer go cha, vagy másnéven Amśuvarman király (uralkodása ca. 605-621 AD) Nepál egyik uralkodója volt. Egy későbbi tibeti hagyomány szerint Srong btsan sgam po (610/620-649) Amśuvarman király lányát vette feleségül, emiatt a király relikviája a Nepál és Tibet közötti összetartozás, és a dicső tibeti királykor és a 16. században felszentelt nepáli *sztúpa* közötti kapcsolat szimbóluma.⁴⁸

5. A tanítások átadása

„[sNgags 'chang Shākya bZang po] sok nagyszerű lénnel találkozott, olyanokkal, mint a haragvó *mantra* mestere, Rig 'dzin Nam mkha' dpal ldan; a tanítás ura és főtanítvány, Nam mkha' rgyal mtshan; Rig 'dzin Sangs rgyas bstan pa, rLang ston pa⁴⁹ O rgyan dpal bzang és mások; megkapta szinte az összes *tantra* tanítást; *bka' ma* és *gter ma* előírásokat, felhatalmazásokat, utasításokat és *upadeśák*at, amelyeknek vonalai máig jelen vannak, és gyakorolta, alkalmazta és megvalósította lényegüket. [Ahogy a tanításokat] feltétel nélkül továbbadta alkalmas tanítványainak olyan volt, mint a *tantra*, a *bka' ma* és a *gter ma* [egyre növekedő]

41 Si tu Rin po che Chos kyi 'byung gnas (1700–1774): a 8. Si tu Rin po che nemcsak befolyásos reinkarnáció, de híres festő, szakszkrit tudós, történetíró is volt. Khams-ban élt, de sokat utazott Tibetben, egyszer Ladakhba, és kétszer Nepálba is ellátogatott, és ő fordította a *Svayambhūpurāṇā*t tibetire. Lásd Gelle 2022.

42 Si tu Rin poche *kha sa chaityā*t ír, mely Gu ru bKra shis szövegében tévesen *kha pá*-nak van írva. SITU 1968: 267. Feltűnő más esetekben is, hogy a szöveg másolója vagy nyomódúc készítője a „sa”-t tévesen „pa”-nak nézte. Lásd korábban Drang so helyett Drang po.

43 *bkras pa'i mchod rten*

44 TASHI (530): *dus physis si tu rin po che chos kyi 'byung gnas kyi rnam thar du/ nged rang tshos bya rung kga shor zer ba 'di la/ bal po rnam s kya kha pa tsai tya zer/ kha pa zhes kha ta zur chag yin 'dra bas/ bskos pa'i [brkos pa'i] mchod rten zer rgyu yin 'dra ste/ yol mo ba shaakya bzang pos de'u 'bur zhig brkos nas mchod rten de gter nas drangs pa yin pas yin nam zhes gsungs snang bas/ de lta na mchod rten 'di sngar mi mngon pa la gter chen 'dis gsal bar byas pa yin pa 'draò/ Srog shing*, azaz életfa, szanszkritul *yaṣṭi*, mely a *sztúpa* tengelyéül szolgáló központi oszlop, ami egyben a *sztúpa* csúcán lévő ernyőt (*chatra*, *rin chen gdugs*) tartja.

45 *gdung*, „testi maradványok”, „csontok”

47 TASHI (530): *mchod rten gyi srog shing las/ bal po'i rgyal po 'od zer go cha'i gdung gter nas bzhes nas 'gro don la spel/*

48 A *rGyal rabs gsal ba'i me long* szerint (Tucci ms. 59, 78) a nepáli De ba lha király lányát vette feleségül. Bár a név különös, az tény, hogy a *Gopāla-vaṃśāvalī*-ban említenek egy Devaladeva nevű királyt, aki ebben az időszakban uralkodott. (Petech 1988: 158)

49 rLung ston pa

életfája. A degenerált korszak zabolátlan lényeit az erélyes cselekvésre⁵⁰ alkalmas tanítványoknak tekintette, és mágikus leigázó rítusokat is végzett. Mágus ruhát és kalapot viselt. Fekete nemezruháját vörös tűznyelvek mintája díszítette. Híres volt arról, hogy egy száraz emberi fej lógott a csipőcsontján, és más dolgok, melyek ijesztő külsőt kölcsönöztek neki.⁵¹

sNgags 'chang Shākya bZang po két fő tanítványa, a gLo bo-ból⁵² származó híres testvérpár volt, mNga' ris Paṅ chen Padma dbang rgyal (1487-1543)⁵³ és öccse, Legs ldan rdo rje (1512-1580).⁵⁴ Az utóbbival először Nepálban találkozott, Yang le shod-ben, ahol Shākya bZang po elismerte Legs ldan rdo rjé-t Rig 'dzin rGod ldem reinkarnációjának, és elkezdte átadni az Északi Kincshagyomány tanításait és beavatásait, majd egyéves elvonulásba kezdtek Ri bo dPal 'bar mellett, ahol Legs ldan rdo rje megkapta a teljes Északi Kincstanítást. Ezután Legs ldan rDo rje Szikkimbe ment, ahol megnyitott egy elrejtett földet, és számtalan szellemi kicset fedezett fel. Posztumusz a rDo rje brag kolostor második pátriárkája lett. A második Yol mo ba, Nam mkha' brya byin az ő tanítványa volt.

mNga' ris Paṅ chen Padma dbang rgyal életrajza szerint 1513-ban, 27 éves korában, gLo bo fővárosában (Mustang, Nepál) találkozott először bZang pó-val, és olyan felhatalmazásokat és tanításokat kapott tőle, mint az *Északi Kincsek Három Sādhana-ciklusa* (*Byang gter sgrub skor gsum*).⁵⁵ Újra találkoztak 1518-ban Gungthangban és 1520-ban dKar g.ye-ben, hogy további tanításokat kapjanak, mint *Nyang Rinpöcse fekete Hayagrīva gter máját* (*rTa mgrin nyang lugs lcags ral can*),⁵⁶ *Padmasambhava nagy jógáját* (*O rgyan gyi rnal 'byor chen mo*) és a *Nagyúr Dākinī ima-füzérét* (*mNga' bdag gi mkha' gro nor bu 'phreng*). 1521-ben mNga' ris Pan chen további tanításokat kapott a Nyang hagyományvonal *gter ma* ciklusairól Shākya bZang pó-tól sKyid grong-ban: a *Békés és Haragvó Guru* (*bLa ma zhi drag*) és a *Fekete Haragvó Úrnő* (*Khros ma nag mo*) tanítását. 1527-ben találkoztak újra Shākya bZang pó-val a bDe grol kolostorban, Byang Ngam ringben, ahol mesterük Nam mkha' rgyal mtshan-nél (1454-1541) időzött.⁵⁷

50 'Phrin las drag po: haragvó tantrikus gyakorlatokra vonatkozik, mint például a negatív erők leigázása.

51 TASHI (530): *gzhan yang drag sngags grub pa'i rig 'dzin klong chen nam mkha' dpal ldan dang/ bstan pa'i mnga' bdag thugs sras nam mkha' rgyal mtshan/ rig 'dzin sangs rgyas bstan pa/rlang ston pa O rgyan dpal bzang sogs skyes bu mang po'i zhabs la gtugs nas/ gsang sngags bka' gter gyi chos tshul dbang khrid man ngag gi rgyun bzhugs pa phal cher gsan de dag gi bsnyen sgrub las sbyor rnam's ji lta ba thugs nyams su bzhes shing/ slar snod ldan rnam's lta dpe mkhyud med par bstsal pas gsang sngags bka' gter gyi srog shing lta bur gyur/ snyigs dus kyi skye bo rmu rгод rnam's 'phrin las drag po'i gdul byar 'os par gzigs nas/ drag po mngon spyod kyi las sbyor kyang kha shas mdzad/ sku'i cha byad kyang dbu la srid pa skyi lugs kyi zhwa gsol/ sku la 'phying nag skud dmar gyi me ris can bzhes/ mi mgo skam po sta zur du dpyangs pa sogs 'jigs su rung bar mdzad ces grags/*

52 Dudjom 1991:806. Nepálnak az a része, melyet ma Mustangnak neveznek.

53 Az ő következő inkarnációja bKra shis stobs rgyal (1550-1603) volt, Legs ldan rdo rje tanítványa. bKra shis stobs rgyal fia pedig Ngag gi dbang po (1580-1639), akit Legs ldan rdo rje reinkarnációjának ismertek el. Ngag gi dbang po reinkarnációja Padma 'phrin las (1641-1717) lett, aki mNga' ris Paṅ chen Padma dbang rgyal életrajzírója.

54 Dudjom (1991: 806) születését sokan 1452-re datálják halálát pedig 1565-re, ebben az esetben 113 évet élt volna. Posztumusz lett a rDo rje Brag második apátja. Kong po Kun dga' grags pa felismeri benne sNa nam rDo rje bdud 'joms (8. sz.) beszéd emanációját (*gsung gi sprul pa*). Lásd bővebben Valentine 2013: 148.

55 Sukhanova 2022:113.

56 A második Yol mo sprul sku, Nam mkha' brya byin Lho bragban született, mNga' bdag Nyang Rinpoche 14. generációs leszármazottjaként, és volt egy tanítványa, akit a Nyang-i O rgyan don grub-nak hívtak. O rgyan don grub tanítványa volt a harmadik Yolmo sprul sku, bsTan 'dzin Nor bu, aki Kong póban született, kLu lnga rgyal grong-ban.

57 Amikor Nam mkha' rgyal mtshan eltávozik 1541-ben az Őkór évében, életrajza megemlíti, hogy sNgags 'chang Shākya bZang po még mNga' ris-ban él. Valentine 2018: 128.

Nam mkha' rgyal mtshan két legfőbb tanítványának sNgags 'chang Shākya bZang pó-t és bsTan gnyis gling pá-t tartják, akik mindketten híres tanítók voltak már abban az időben, amikor Nam mkha' rgyal mtshan-nel találkoztak, így mindketten adtak is neki tanításokat. sNgags 'chang Shākya bZang pó például Padma gling pa kincstanításait hagyományozta rá, a *rDzogs chen kun bzang dgongs pa kun 'dus-t*; és dBung bu Byang chub gling pa (14. sz.) kincstanítását, a *rDzogs chen kun bzang thugs gter-t*.⁵⁸

Nam mkha' rgyal mtshan másik fő tanítványa bsTan gnyis gling pa⁵⁹ volt, aki szintén adott mesterének tanításokat, például Rig 'dzin rGod ldem *Zal thang* tanítását és saját kincstanításait, mint a *rDzogs chen phung po zag med-t* és a *Phag mo zab rgyá-t*, ez utóbbit a Ri bo dPal 'bar hegy-nél fedezte fel. sNgags 'chang Shākya bZang po egy ideig Gungthang királya, Kun bzang Nyi zla grags pa (1514–1560)⁶⁰ tanácsadójaként is tevékenykedett.⁶¹

Guru bKra shis említ még három mestert, akikkel sNgags 'chang Shākya bZang po találkozott és akiktől valószínűleg tanításokat, átadásokat kapott. Egyiküket, Rig 'dzin Nam mkha' dPal ldan-t⁶² Kong chen Nam mkha' dPal ldan-ként is említik, de egyenlőre csak annyit tudni róla, hogy *rnying ma pa* tanító volt.

Rig 'dzin Sangs rgyas bstan pa a BDRC adatbázisa szerint sNyags phu pa Sangs rgyas bstan pá-val azonos, és ha visszatekintünk a mester-tanítvány láncon, akkor kiderül, hogy ez a mester olyan tanításokat adott sNgags 'chang Shākya bZang pó-nak, melyek közvetlenül az Északi Kincshagyomány alapítójától, Rig 'dzin rGod ldem-től származtak.⁶³

rLung ston pa O rgyan dPal bzang⁶⁴ egy másik fontos *gter ma* hagyománynak, Byang chub gling pa dPal gyi rgyal mtshan (14. sz.) kincsfelfedezésének, a *Kun bzang thugs gter-nek*⁶⁵ volt a mestere, és ezt adta tovább sNgags 'chang Shākya bZang pó-nak. Byang chub gling pa a '*Bri gung bka' brgyud* vonal kincsmestere volt, és élete során számos '*bri gung pa* kolostort alapított Khams-ban.

Bár nyilvánvalóan sokféle tanítást kapott és adott tovább tanítványainak, mindhárom 19. századi életrajza mindössze egy gyakorlatot emel ki ezek közül:

„Mivel hosszú időn át gyakorolta a *Dharma*-védelmező gyakorlatát és annak alkalmazását, Yamántaka koponya-*sādhanájának*⁶⁶ istenségével egyesülése folytán agyara nőtt.”⁶⁷

58 Valentine 2018: 108. Ezt később 'Jam dbyangs mkhyen brtse'i dbang po (1820–1892) fedezett fel *nye brgyud-ként*.

59 Lásd Solmsdorf 2014: 26–34.

60 Boord 2013: 66.

61 Érdekes tény, hogy a sNgags 'chang Shākya bZang po által épített első jolmó templomtól, Tsiritől mindössze 10 perc járásra építi fel templomát kétszáz évvel később 1723-ban bsTan gnyis gling pa ötödik leszármazottja, Nyi ma Sengge. Lásd Gelle 2015a: 137.

62 BDR: P5596, Valentine (2018: 127) is említ egy bLa ma Nam mkha' dPal ldan-t, aki Nam mkha' rgyal mtshan tanítványa volt Dang ra bá-ból.

63 Rig 'dzin rGod ldem > rDo rje ngon po > Rig 'dzin Nam mkha' grags pa > sPrul sku 'Jam dPal 'od zer > sNgags 'chang Chos rgyal bsod nams > sNyags phu ba Sangs rgyas bstan pa > sNgags 'chang Shākya bZang po.

64 BDR: P5599. Mivel Kong sprul gsan yig-jében (Vol. 1. f. 358r) *sras* áll a neve előtt, ezért lehet, hogy Rin chen bsam 'grub fia volt.

65 Byang chub gling pa dPal gyi rgyal mtshan > (fia) bSam 'grub rdo rje > Rinchen bsam 'grub > rLung ston pa O rgyan dPal bzang > sNgags 'chang Shākya bZang po > Nam mkha' rgyal mtshan

66 Gene Smith szövegváltozatában (f. 134r) *thugs sgrub* szerepel *thod sgrub* helyett.

67 TASHI (531): *chos skyong gi bsnyen sgrub las sbyor rnaams yun ring bar mdzad pas gshin rje thod sgrub kyi mdze thod kha sbyor las mche ba skyes pa byung/*

6. Elvonulás és kincsfeltárás a Ri bo dPal 'bar-nál

6.1. A kincs felfedezése

„Hosszú ideig meditált a Ri bo dPal 'bar hegynél. Felfedezett egy *gter má*-t, egy vörösrézből⁶⁸ készült szobrot,⁶⁹ mely sPyan ras gzigs-t [ábrázolta], aki felkavarja a *szamszára* mélyét.⁷⁰ A dPal 'bar hegy lábánál időzött, dKar g.ye elvonulóhelyének közelében.”⁷¹

A Ri bo dPal 'bar, avagy Ragyogó tündöklés hegye Mang yul-ben magasodik, sKyid grong-tól nem messze. A hegy lábánál lévő birtokot Gung thang királya, Khri rgyal bSod nams lde (1371-1404) adományozta az Északi Kincshagyomány alapítójának, Rig 'dzin rGod ldem-nek.⁷² A sPyan ras gzigs 'khor ba dong sprugs nevű *gter ma* tanítás felfedezését az Északi Kincshagyomány sNgags 'chang Shākya bZang po tanítványának, Legs ldan rdo rjé-nek tulajdonítja.

6.2. Találkozás mChog ldan mgon po-val és az elrejtett földekről szóló szövegek átadása

„Abban az időben, amikor Rig 'dzin mChog ldan mGon po a sKyid grongban lévő Jo bo-t⁷³ ment meglátogatni, [sNgags 'chang Shākya bZang po] meghívta őt dKar g.yé-be. A kincsmester inkarnáció [Rig 'dzin mChog ldan mGon po] adott ennek a mesternek néhány általános leírást az elrejtett földekről⁷⁴ és az egyes elrejtett földekre vonatkozó szövegeket. „Mivel minden utasítást megkaptál az elrejtett földek megnyitásához és elfoglalásához, tégy meg mindent, ami csak tőled telik!” – mondta neki.”⁷⁵

Rig 'dzin mChog ldan mgon po (1497-1557) Lho brag-ban született, és elismerték rDo rje gling pa (1346-1405) reinkarnációjának. Egyik fontos mestere Byang chub gling pa (d. 1530)

68 A *li dmar*, a *zangs* és a *zangs dmar* szavakat a vörösréz leírására használják. Lo Bue kiváló cikke (1991:13) szerint a *li dmar*, azaz „vörös li” ugyanaz, mint a *rang byung zangs*, a „tisztá réz.” Megjegyzi, hogy „a nepáli bronznak nevezett tárgyak valójában többségében aranyozott vörösréz szobrok, melyeket nevári művészek készítettek; a nevári szobrászatban a szinte teljesen tiszta réz használata az ősidőkbe nyúlik vissza.”

69 A *rnying ma pák* elrejtett kincsei sokszor sárga tekercsre írott szimbólumok, vagy szövegek, de sok esetben tárgyak, mint például ez a szobor.

70 sPyan ras gzigs 'khor ba dong sprugs, Avalokitešvara egyik aspektusa.

71 TASHI (530): *ri bo dpal 'bar du thugs dam la rgyun ring bzhugs/ sphyan ras gzigs 'khor ba dong sprugs kyi sku li dmar las grub pa gter nas bzhes/ dpal 'bar gyi lha 'dabs dkar g.ye zhes pa'i dben dgon du rgyang tsam bzhugs/*

72 Lásd Herweg 1994: 131.

73 *Ārya Phags pa* Wa ti templom Kyirongban, a „négy testvér” egyikének – vagyis az ugyanabból a szantálfából készült négy szent Avalokitešvara szobor egyikének – otthona.

74 Az általános leírások több elrejtett földről és az odavezető útról.

75 TASHI (530): *de skabs rig 'dzin mchog ldan mgon po skyid grong jo bo mjal bar phebs pa/ dkar g.yer gdan drangs/ gter ston sprul sku des sbas yul spyi sger gyi kha byang mang po rje 'di par gnanng nas/ sbas yul sgo 'byed pa dang/ 'dzin pa'i bka' babs khyer la yod pas cis kyang lag tu longs par mdzod gsungs/*

volt, aki – ahogy mChog ldan mgon po életrajzában említik –,⁷⁶ első *Ṣaḍaṅgayoga* elvonulását felügyelte, és nem sokkal az elvonulás után dKar chen Kun dga' grags pa⁷⁷ is meglátogatta őket, aki ekkorra már hírnevet szerzett a korábban említett bSam yas kolostor renoválásával. mChog ldan mgon po ettől fogva többször találkozott dKar chen Kun dga' grags pá-val, hogy tanításokat kapjon tőle, és Kun dga' grags pa pedig arra bízta, hogy utazzon Gunthangba,⁷⁸ de mChog ldan mgon po először Padma gling pá-val akart találkozni. 1519-ben gTam zhing-ben találkozott vele Bhutánban, és megkapta tőle az átadást a bhutáni kincsmester saját *gter má*-jához, a *bLa ma nor bu rgya mtsho*-hoz. Amikor később együtt Tibetbe utaztak, Padma gling pa több kincsszöveget adott neki (*kha byang*, *yang byang*, és *gnad byang*)⁷⁹, majd ismét szétváltak útjaik. 1521-ben, amikor mChog ldan mgon po hallotta, hogy Padma gling pa halálán van, ismét Bhutánba utazott, ez volt utolsó találkozásuk. Később többször ellátogatott mKhan pa lung-ba,⁸⁰ és 1526-ban bDe skyid gling⁸¹ elrejtett földjét is meglátogatta, melyet előző inkarnációja nyitott meg. Ezután utazott csak Gunthangba, hogy találkozzon a királlyal, és meglátogassa az Ārya Vati templomot sKyid grong-ban, emiatt találkozása sNgags 'chang Shākya bZang po-val dKar g.ye-ben is 1526-ra vagy ezutánra tehető.

7. A Havasokkal körbezárt Jolmó elrejtett földjének megnyitása

Ezután Gu ru bKra shis rátér Jolmó elrejtett földjének megnyitására:

„Padma'i tshal vagy [más néven] Yol mo gangs rá-ba menet a tanácsot és az igaz szó imát⁸² recitálta magában. Megalapította a Tsuti templomot. A gyakorláshoz szükséges dolgokat, a beavatáshoz használt tárgyakat és felfedezett kincseket, melyek a *Sa skya*, *bKa' brgyud* és *rNying ma* iskolák testének, beszédének és tudatának támaszai voltak, elhelyezte ott: „[E tárgyak] ne lépjék át fenn a hágót, és lenn a folyót”, majd ezeket a *dharma* védelmezőjére és helyi istenségére, g.Yang ri má-ra bízta, arra gondolva, hogy ezzel kedvező feltételeket teremt és biztosítja a *dharma* [virágzását] azon a helyen.”⁸³

76 Ehrhard 2008: 67.

77 Ehrhard 2008: 67. Dri med kun dga' (sz. 1347) és Sangs rgyas gling pa (1340-1396) kincstanításainak vonalartója volt, ezért a *Thugs rje chen po ye shes 'od mchog* kincs-ciklust és a *bLa ma dgongs 'dus kyi mkha' 'gro'i skor*-t is átadta mChog ldan mgon po-nak. Számos templomot és szentélyt renovált Tibetben és a Himalájában, és az ő nevéhez fűződik a sPa gro stag tshang-ban (Bhután) lévő Nyi zla kha sbyor renoválása is.

78 Ehrhard 2008: 70. Kun dga' grags pa akkoriban jött vissza Dvags po-ba Gunthangból, ahol megígérte a királynak, hogy küld majd egy megfelelő mestert maga helyett.

79 Mindhárom típusú szöveg a profetikus útikönyvek, hely- és útleírások kategóriájához tartozik.

80 Elrejtett föld (*sbas yul*) Bhutánban.

81 Bhután délkeleti részén.

82 *bden brjod smon lam*

83 TASHI (530-531): *zhal ta dang bden brjod smon lam mdzad pa bzhin/ sbas yul padma'i tshal lam/ yol mo gangs rar phebs/ tsu t.i dgon pa btab/ der sa dkar rnying gsum dang 'brel ba'i sku gsung thugs rten gter rdzas dbang rdzas/ sgrub rdzas sogs phyag tu gang byung rnamz bzhugsu su gsol nas/ 'di rnamz yar la ma brgal mar chu ma brgal zhes/ bka' srung dang gzhi bdag g.yang ri ma la gnyer gta'd mdzad/ de yang gnas der bstan pa 'phel ba'i rten 'brel dang mthun rkyen du 'gyur ba la dgongs par 'dug/*

A DANGPO – egy Jolmóban írt kézirat – így mesél erről: „[sNangs 'chang Shākya bZang po] útnak indult Nepál felé, és amikor [útközben] elérte a Ri bo dPal 'bar-t, hétnapos *sādhana* gyakorlatot végzett. Ezután rituális süteményét (*gtor ma*) és sétapálcáját (*phyag ber*) Yol mo irányába dobta, a lábnyoma pedig még ma is ott van [ahol mindez történt Ri bo dPal 'bar-nál]. Aztán elment Nepálba, a Gyapjú földjére, és felújította a két *sztúpát*, majd megnyitotta a külső, belső és titkos kaput [Jolmó elejtett földjének kapuit], majd egy olyan helyen, mely a vidék legmagasabb pontjának látszott, templomot emelt. Így valósult meg a jóslatban foglalt utasítás.”⁸⁴

E legenda folytatása szerint sNgags 'chang Shākya bZang po elhatározta, hogy ahol botja és rituális süteménye földet ér, ott hároméves elvonulásba kezd. Bolyongott egy darabig a Himalájában, de nem találta meg rituális süteményét és a botját, így végül letelepedett egy barlangban meditatálni. Amikor elvonulása végéhez közeledett, egy napon A ma g.Yang ri⁸⁵ jelent meg víziójában, és azt mondta: „A rituális süteményed és a botod a közelben van.” E profetikus látomás miatt a barlangot, ahol mindez történt, Lung bstan phug-nak⁸⁶ („a prófécia barlangja”) nevezik ma is. Hamarosan meg is találta rituális süteményét a közelben egy tisztás közepén, és arra is rájött, hogy az ott magasodó fa a botjából nőtt ki. Azon a helyen egy templomot épített, melyet Tsirinek nevezett el.⁸⁷ A helyi hagyomány szerint a mai templom előtti régi *sztúpa* jobb oldalán álló borókafa az, ami sNgags 'chang Shākya bZang po botjából nőtt ki.⁸⁸

Egy másik történet szerint, melyet Jolmóban hallottam, egy egér megígérte, hogy alagutat ás, és egyetlen éjszaka alatt vizet hoz a Mar khu mtsho-ból – egy tóból, melynek nincs lefolyása – Tsirihez, hogy segítse a templomépitést. Amikor a kakas hajnalban kukorékolni, a varjú meg károgni kezdett, az egér azt hitte, hogy elérte Tsirit, pedig még messze az építendő templom felett volt a domboldalon, de azóta forrás zubog alá arról a helyről. Az építkezés másik segítője egy bika volt, aki nappal köveket hordott, éjszaka pedig egy közeli barlangban aludt. Miután az építkezés befejeződött, kimúlva találták a barlangban. A bika fejét a templomba vitték, és máig egy üveges tárlóban tartják az első emeleti oltár jobb oldalán. Az oltár másik oldalán lévő szekrényben pedig egy rituális tört (*phur ba*) tartanak, mely a sNgags 'chang Shākya bZang po botjából kinőtt borókafa ágából készült.⁸⁹

Egy helyi legenda említést tesz egy Malla királyról is, aki hallott a Tsiri kolostor birtokában lévő értékes könyvekről, melyekről az emberek azt gondolták, hogy a Buddha idejében hozták ide Indiából. A király szerette volna megszerezni ezeket az értékes könyveket, de a kolostor *tulkuja* hallani sem akart róla. A király dühbe gurult, és felgyújtotta a kolostort. Később egy másik uralkodó,

84 DANGPO (4b): *bal yul lam rgyud bzungs nas/ ri bo dpal 'bar phebs nas/ zhags bdun sgrub pa mdzad nas/ gtor ma dang phyags ber yol mo phyogs la 'phang/ zhabs rjes da lta mjal rgyu yod/ de nas bal yul nis bal la/ phebs nas mchod rten rnams gnyis la zhig gsol legs par 'grub nas phyi sgo nang sgo gsang sgo phyed nas rtsed kyi ra ba 'dra bas steng du/ dgon pa bzhangs nas/ bka' 'babs lung sten nang ltar 'grub nas/*

85 A ma g.Yang ri a vidék legfőbb védelmezője, a bőség istennője, otthona a Tsiri templom feletti hegycsúcs, mely Helambu legmagasabb pontja, 3771 m. A ma g.Yang ri-t általában sárkányon lovagló fehér *ḍākinī* alakjában ábrázolják. Lásd Gelle 2017.

86 Ez a barlang néhány száz méterre van a Tsiri templom felett a domboldalon, ma is hosszabb elvonulásokra használják.

87 Amikor 2006-ban először Jolmóban jártam, Tsiri temploma elég rossz állapotban volt, és a helyi láma mutatta a terveket, melyek alapján japán támogatással később teljesen felújították a templomot. A főtemplomban lévő régi freskókat megmentették, de kívülről a templom új külsőt kapott. A 2015-ös földrengés nagyon megrongálta a templomot, és bár az előző bDud 'joms Rinpócsét még ott fogadták, azóta lebontották, és a helyén új templom épült.

88 Ezt a történetet 2006-ban hallottam először a Tsiri templom gondnokától.

89 Ez a helyi történet nagyon emlékeztet a Bya rung kha shor legendájára, melyben emberek és állatok egyenlő szerepet kapnak az építkezésben.

Prithivi Narayan Shah segített újjáépíteni. Bár ennek a történetnek az eredetéről sem találtam még írásos dokumentumot, azt mindenesetre feljegyezték, hogy a templom a 16. században leégett, és az összes eredeti kincs-dokumentum (*gter shog*) és más értékes tárgy (*gter rdzas*) elveszett.

8. Végrendelet

„Amikor eljött az ideje, hogy az élet összetett elemei feloldódjanak, közeli tanítványai megkérdezték tőle, hogy hol fog következő reinkarnációja megszületni, ő pedig így rendelkezett: „Ezt az életet a két *sztúpa* szolgálatával töltöttem, nem gyakoroltam túl sokat. Mivel negyvenkilenc nap⁹⁰ múlva talán uralkodók leszármazottjaként⁹¹ reinkarnálódok, ha keressétek, és meggyőző eredménnyel jártok, az lesz az én – a lámátok – inkarnációm. Ne keressetek más feltételeket. Az előző születésemet a *sztúpák* szolgálatával töltöttem, és nem sokat gyakoroltam. Most [ebben a pillanatban] Közép-Tibet nagy *Dharma* tanítójaként [születésem] kapujában, hadd legyenek koldus és könyörögjek [nektek], hogy gyakoroljatok, és tegyetek meg mindent, hogy másokat is ösztönözzetek. Ha a Nagyúr⁹² leszármazási vonalában nem megfelelőek a feltételek, ne keressetek tovább.” – mondta, és elhunyt a Havasokkal körbezárt Jolmó elrejtett földjén.”⁹³

Jolmóban, azaz a mai Nepál Helambunak nevezett vidékén sNgags ‘chang Shākya bZang po leszármazottait ma a helyi *rnying ma bla ma* klán tagjainak nevezik. Egy adott falu lámájának tanításai, hatalma, társadalmi pozíciója és földbirtoka a családon belül öröklődik tovább, az apáról minden a legidősebb fiúra száll. A faluközösség főlámáját tika lámának nevezik, gyermekeit pedig vonal-lámáknak. Ha a lámának nincs fiú utódja, akkor gyakran a család másik ágáról fogadnak örökbe fiút. Nagyon ritka, hogy nem rokoni viszonyban álló tanítvány örökölné a főláma pozícióját, de volt már rá példa a történelem során. A DANGPO felsorolja sNgags ‘chang Shākya bZang po leszármazottait, akik Jolmóban maradtak és a fiatalabb testvérek, akik nem örököltek, újabb templomfalvakat alapítottak elterjesztve az Északi Kincshagyomány tanításait keleti és déli irányban a Himalája vidékén.

9. sNangs ‘chang Shākya bZang po reinkarnációja

„Tanítványai keresték [mesterük reinkarnációját]. A Nagyúr leszármazási vonalának három ága van, melyeknek székhelye Smra bo cog po és a keleti és nyugati dGa’ thang pa.

90 *zhag bzhi bcu zhe dgu tshan la*: legfeljebb negyvenkilenc nap múlva, de lehet, hogy előbb.

91 *mnga’ bdag pa*

92 Nyang ral Nyi ma ‘od zer-re utal.

93 TASHI (531): *bka’ chems las/ nga skye ba ‘di la mchod rten chen po gnyis kyi zhabs tog la song nas/ nyams len cher ma ‘grub da ste zhag bzhi bcu zhe dgu tshan la/ mnga’ bdag pa’i sku brgyud du nying mtshams sbyor thub pa byed pas/ der rtsad gcod kyi yid ‘ches pa byung na/ nga’i bla ma’i skye ba yin zhes bdag rkyen byed mi dgos khyed skye ba snga ma mchod rten gyi zhabs tog la song nas nyams len cher ma ‘grub/ da res dbus gtsang gi chos ston chen po zhig gi ‘gag tu lto lam gzan la gyis la/ nyams len la ‘bad par zhu gyis la/ bskul lcag cis kyang thub par mdzod/ gal te mnga’ bdag gi brgyud du rten ‘brel ma ‘grig na/ gzan du rtsad gcod byed mi dgos/ zhes sogs gsungs te/ sbas yul/ yol mo gangs ra nyid du sku gshegs/*

A nyugati dGa' thang pá-ban született meg a reinkarnáció, akit sPrul sku Nam mkha' brgya byin-nek hívtak. Ő volt a tizennegyedik leszármazottja a nagy kincsmesternek, Nyang Rin po ché-nek.⁹⁴

Összegzés

Bizonyos szövegek különböző változatainak tanulmányozása számos felismeréssel jár a *dharma* áthagyományozását illetően. Minden új másolattal vagy új fanyomat készítésével új hibák kerülnek a szövegbe, ugyanakkor tudós lámák kérlelhetetlen precizitásának köszönhetően számos korábbi hiba javításra kerül. A Buddha szavának, a tanítás tisztaságának fenntartása és továbbadása a cél, emiatt érthető, miért a legképzettebb lámák felügyelik és javítják a szövegkiadásokat, akiknek nemcsak tudása és meditációs tapasztalata nagy, de polcaikon megtalálható vagy kapcsolatrendszerükön keresztül megszerezhető minden szükséges forrás. Ennek ellenére sokszor előfordult a tibeti történelem során—még az olyan híres szerkesztőkkel is mint Bu ston, a tibeti buddhista kánon összeállítója—, hogy egy hibásan betűzött szót elfogadtak helyesnek és még akár magyarázatot is fűztek a szóhoz, mely a téves értelmezést továbbörökítette évszázadokon át.

A sNgags 'chang Shākya bZang po életével kapcsolatos öt szöveg, melyeket fentebb vizsgáltunk, szintén szenvednek hasonló hibáktól, és számos esetben későbbi szerzőknek komoly fejtörést okoztak. Láttuk például, hogy értelmezték későbbi szerzők a LOGYU tömör jósolatát, mely sNgags 'chang Shākya bZang po születési évére vonatkozott. Mivel a *byi phag lo ba* kifejezésből („a Patkány vagy a Disznó évében [fog születni]”) a szándékos rövidítés miatt a „vagy” szó kimaradt, a DANGPO úgy értelmezte, hogy a két év két személyt kell jelöljön, ezért kibővítette a kifejezést *yab phag lo yum byi lo-ra*, „apja a Disznó évében, anyja a Patkány évében [fog születni].” Családi háttere tárgyalásakor is érezhető egyfajta bizonytalanság, egyes szövegek szerint felmenői *sde dpon-ok* („katonai vezetők”), mások szerint *slob dpon-ok* („szellemi vezetők”). A Sztu Rinpócse életrajzából idézett szövegbe került hibás betűzés szinte értelmetlenné teszi a szöveget, nemcsak a *khasa* helyett ír *khatát*, de a *sztúpát bkod pa'i mchod rten*-nek („alapított sztúpa”) nevezi a *brkos pa'i mchod rten* („kiásott sztúpa”) helyett.

A tibeti évek jelölése miatt⁹⁵ sokáig nehézséget okozott, hogy sNgags 'chang Shākya bZang pót egy bizonyos történelmi időszakhoz kössék, ezért mind a tibeti irodalomban, mind a nyugati tudományos életben a különböző feltételezések a 14.-től a 18. századig terjedtek. A források ismeretében ma már nyugodtan állíthatjuk, hogy nagyjából az 1480-as és 1540-es évek közötti időszakban élt. Emiatt azonosítása azzal a Shākya 'Od-vel vagy Shākya bZang pó-val, aki a 13. században élt és a Mani bka' 'bum bizonyos részeinek felfedezője, történelmi szempontból elég problémás.⁹⁶ Ahogy sNgags 'chang Shākya bZang po életének más eseményeiből látható, azért nem teljesen véletlen ez az azonosítás, hiszen ő is az Avalokiteśvara kultusz fontos alakja, és ehhez kapcsolódó tanítások

94 TASHI (531): *zhal slob rnamis kyis rtsad bcad pas/ mnga' bdag pa'i gdung rigs la/ gdan sa smra bo cog po ba dang/ dga' thang pa shar nub gnyis te tshan pa gsum du yod pa'i/ dga' thang nub mar sprul pa'i sku 'khrul bral du 'khrungs pa sprul sku nam mkha' brgya byin yin te/ gter ston nyang rin po che nas gdung rabs bcu bzhi pa yin par byed do/* A Nyang leszármazási vonal központja lHo brag délkeleti régiójában volt. (Ehrhard 2007: 29.)

95 Például a forrásokban csak az szerepel, hogy a Víz-Majom évben történt egy bizonyos esemény, de minden tizenkét éves ciklusban van egy ilyen nevű év.

96 A tibeti névadás hagyománya miatt több történelmi szereplő viselhet azonos nevet. A félreértések elkerülése érdekében a személynév elé gyakran tesznek egy rangra, foglalkozásra, klánra, vagy születési helyre utaló nevet.

vonaltartó mestere. E szövegekre – ahogy a buddhizmusra általában – jellemző egy erős inkluzivitás, mely elfogad és teret ad sokféle, sok esetben számunkra ellentmondásosnak tűnő elképzelésnek is. A történetek tér és idő tekintetében is mutatnak egyfajta fluiditást, ahogy különböző korszakokban azonos személyek jelennek meg különböző inkarnációikban, hogy a *dharma* virágzását biztosítsák Tibetben és Nepálban. Egy másik szempont, amin érdemes elgondolkodnunk, hogy e szövegek hagyományos olvasója számára a történelmi események és a legendás történetek nem alkotnak külön kategóriát. A szövegek számunkra egy aktív világszemléletet tükröznek, egy olyan élő mítoszt, mely segít felfedezni az egyénben rejlő potenciált.

Elsődleges források

- LOGYU Lha btsun sngon po and Shākya bZang po. “mChod rten chen po bya rung kha shor gyi lo rgyus thos bas grol ba.” In: bDud ‘joms ‘jigs bral Ye shes rdo rje (1904-1988). *Bal yul mchod rten gsum gyi lo rgyus dang gnas bshad gangs can rna ba’i bdud rtsi*. Sherab Sgyaltsen and Lama Dawa, 1983, pp. 99–158. (BDRC: MW00EGS1017059)
- DANGPO *Dang po ‘jig rten srid pa chags tshul gyi(s) lo rgyus (b)Zur (r)tsam cig zhu ba* (NGMPP: E2669/5)
- TASHI Guru bKra shis, Stag sgang mkhas mchog Ngag dbang blo gros (18-19th cent.), *Bstan pa’i snying po gsang chen snga ‘gyur nges don zab mo’i chos kyi ‘byung ba gsal bar byed pa’i legs bshad mkhas pa dga’ byed Ngo mtshar gtam gyi rol mtsho (Gu bkra chos ‘byung)*. (History of the Nyingma tradition) Reproduced from the unique surviving manuscript from the library of the late Lopon Choedak at the order of H. H. Dingo Khyentse Rimpoche, Vol. I. Paro, Kyichu Temple, 1979. (BDRC: W24031)
- KONGTRUL ‘Jam-mgon Kong-sprul (1813-1899), *gTer ston brgya rtsa’i rnam thar rin chen bai durya’i phreng mdzes, Hosszú cím: Zab mo’i gter dan gter ston grub thob ji ltar byon pa’i lo rgyus mdor bsdus bkod pa rin chen bai durya’i phreng ba*, Shechen Publications (BDRC: W1KG14)
- KUNSANG Kun bzang nges don klong yangs (sz. 1814). *Bod du byung ba’i gsang sngags snga ‘gyur gyi bstan ‘dzin skyes mchog rim byon gyi rnam thar Nor bu’i do shal*. Dalhousie: Damchoe Sangpo. 1976. (BDRC: W19708)
- SITU Si tu Panchen (Lokesh Chandra, E. Gene Smith). 1968. *The Autobiography and Diaries of Si-Tu Pañ-Chen. Ta’i si tu karma bstan pa’i nyin byed kyi rang rnam dri bral shel gyi me long*. New Delhi: International Academy of Indian Culture.
- RG3 *Yol mo’i gangs kyi ra ba’i gnad yig*. In: Khenpo Nyima Dondrup (ed.): *Sbas yul spyi dang bye brag yol mo gangs ra’i gnas yig*. 2003. Boudhanath: Private Edition. 23-27.

Másodlagos források

- Aris, Michael. 1988. *Hidden Treasures and Secret Lives: A Study of Pemalingpa 1450-1521 and the Sixth Dalai Lama 1683-1706*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Blondeau, A.M. 1994. „Bya rung kha shor, légende fondatrice du bouddhisme tibétain.” In: P. Kvaerne (ed.) *Tibetan Studies* 1: 31–48. The Institute for Comparative Research in Human Culture, Occasional Papers 1: 1. Oslo: ICRHC.

- Bogin, B. 2006. „Royal blood and political power: contrasting allegiances in the memoirs of Yol mo bsTan 'dzin nor bu (1598–1644).” In: B.J. Cuevas and K.R. Schaeffer (eds.) *Power, Politics and the Reinvention of Tradition: Tibet in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Brill's Tibetan Studies Library 10: 3. Leiden and Boston: Brill. https://doi.org/10.1163/9789047410829_003
- Dowman, Keith. 1973. *The Legend of the Great Stupa*. Berkeley: Dharma Publishing.
- Dudjom Rinpoche Jikdrel Yeshe Dorje. 1991. *The Nyingma School of Tibetan Buddhism: Its Fundamentals and History*. Boston Mass: Wisdom Publications.
- Ehrhard, Franz-Karl. 2005. „The mNga' bdag family and the tradition of Rig 'dzin Zhig po gling pa (1524–1583) in Sikkim.” *Bulletin of Tibetology* 41/2: 11–20.
- 2007. „A Forgotten Incarnation Lineage: The Yol-mo-ba Sprul-skus (16th to 18th Centuries).” In: *The Pandita and the Siddha: Tibetan Studies in Honour of E. Gene Smith*. Dharamsala: 25–49.
- 2008a. „Addressing Tibetan rulers from the South: mChog ldan mgon po (1497– 1531) in the hidden valleys of Bhutan.” In: B. Huber, M. Volkart, and P. Widmer (eds.) *Chomolungma, Demawend and Kasbek: Festschrift für Roland Bielmeier*, Beiträge zur Zentralasienforschung: 61–91.
- 2008b. *A Rosary of Rubies: The Chronicle of the Gur rigs mDo chen Tradition from South-Western Tibet*. Collectanea Himalayica 2. Munich: Indus Verlag.
- 2014. „Lowo Kenchen (1456–1532) and the Buddhist Pilgrimage to the Ārya Wati Zangpo.” In: Benjamin Bogin and Andrew Quintman (eds.) *Himalayan Passages: Tibetan and Newar Studies in Honor of Hubert Decler*. Somerville: Wisdom Publications: 15–43.
- Everding, Karl-Heinz. 2004. „rNyng-ma-pa Lamas at the Court of Mang yul Gung thang - The meeting of the gTer ston bsTan gnzis gling pa with king Kun bzang nyi zla grags pa.” In: *The Relationship Between Religion and State (chos srid zung 'brel) in Traditional Tibet*. Lumbini: Lumbini Research Institute.
- Gelle, Zsóka. 2015a. „Jolmó mandala – Horváth Z. Zoltán emlékére.” *Keréknyomok* 9: 133–144.
- 2015b. „gTer ma a hanyatlás koráról – Szerzőség és hitelesség kérdése egy tibeti szöveg kapcsán.” In: Kakas Beáta és Szilágyi Zsolt (eds.) *Kéklő hegyek alatt lótu szok tava, Tanulmányok Bethlenfalvy Géza tiszteletére*. Budapest: l'Harmattan: 241–253.
- 2017. „Ama Jangri, a sárkányon lovagló dákiní – Hegykultusz a nepáli Himalájában.” In: *Szent hegyek, szent emberek*. Budapest: ELTE: 39–76.
- 2019. „Tibetan sources on the history of the Bodhnath Stupa.” *Orpheus Noster* 11(3): 82–95.
- 2020. „Treasure Texts on the Age of Decline: Prophecies concerning the Hidden Land of Yolmo, their reception and impact.” In: *Cultures of Eschatology, vol. 1: Empires and Scriptural Authorities in Medieval Christian, Islamic and Buddhist Communities*. Wien: De Gruyter.
- 2022. „A magától keletkezett fény. Narratívák a Szvajambhú sztúpa kultuszában. Bethlenfalvy Géza emlékére.” *Keréknyomok* 14: 103–115. <https://doi.org/10.56213/Kerekny.14.2022.07>
- Herweg, Jürgen Wilhelm. 1994. *The Hagiography of Rig 'dzin rGod ldem 'phru can and Three Historic Questions Emerging from It*. PhD dissertation. University of Washington.
- Jamgön Kongtrul Lodrö Taye. 2011. *The Hundred Tertöns. A Garland of Beryl*. Woodstock: KTD Publications.
- Kapstein, Matthew. 1992. „Remarks on the Mani bka 'bum and the Cult of Avalokitesvara in Tibet.” In: Goodman Steven D. and Ronald M. Davidson (eds.) *Tibetan Buddhism: Reason and Revelation*. Albany: State University of New York Press.

- Khenpo Konchog Gyaltsen. 1986. *Garland of Mahamudra Practices*. Itchaca: Snow Lion Publications.
- Lo Bue, Erberto. 1991. „Statuary Metals in Tibet and the Himalayas: History, Tradition and Modern Use.” *Bulletin of Tibetology*: 7-41. Gangtok: Namgyal Institute of Tibetology.
- Martin, Dan. 2020. *Tibetan Histories*. Revised edition published online on BDRC.
- Petech, Luciano. 1988. „The Chronology of the Early Inscriptions of Nepal.” In: *Selected Papers on Asian History*, Serie Orientale 60. Roma: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente.
- Solmsdorf, Nikolai. 2014. *Treasure-Traditions of Western Tibet*. München: Indus Verlag.
- Sørensen Per K. and Guntram Hazod – Gyalbo Tsering. 2005. *Thundering Falcon: An Inquiry into the History and Cult of Khra-'Brug Tibet's First Buddhist Temple*. Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Sukhanova, Alexandra. 2022. „The Life and Identity of mNga' ris Paṅ chen Padma dbang rgyal(1487-1542) – the Outstanding Master from Mustang, the Ordinary Bodily Being.” *Revue d'Etudes Tibétaines* 62: 91-131.
- Valentine, Jay Holt. 2013. *The Lords of the Northern Treasures: The Development of the Tibetan Institution of Rule by Successive Incarnations*. PhD dissertation, University of Virginia.
- 2018. „The Great Perfection in the Early Biographies of the Northern Treasure Tradition: An Introduction to and Translation of The Life of Nam mkha' rgyal mtshan.” *Revue d'Etudes Tibétaines* 43: 95-133.

1. sNgags 'chang Shākya bZang po szobra
Tsiri templomában.
(A szerző fotója, 2011. október)

2. A borókafából készült phur ba Tsiri
templomában
(A szerző fotója, 2012. április)

3. Mandala felajánlás Dudjom Yangsi Rinpócsénak (1990-2022) a földrengés által megrongált Tsiri Gonpában. (Fotó: Lama Sherchen)

4. A Lung bstan phug, azaz a Prófécia barlangja, ahol a sNgags 'chang Shākya bZang po meditált. (A szerző fotója, 2012. április)